

Geen grapjes a.u.b.

Asperger en PDD-NOS in het geschiedenisonderwijs

Als docent geschiedenis in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO) word ik regelmatig geconfronteerd met het probleem dat autistische leerlingen moeite hebben met historische vaardigheden en mede daardoor mindere leerresultaten boeken. Ik heb hier onderzoek naar gedaan voor mijn profielproduct voor de eerstegraads lerarenopleiding aan de ILO. In dit artikel volgt een samenvatting van mijn bevindingen.

Enne Koops is docent geschiedenis en maatschappijleer op het Rietschans College te Ermelo. Hij volgt de eerstegraads lerarenopleiding geschiedenis aan de ILO op de Universiteit van Amsterdam.

Wat ik me afvroeg, is: welke specifieke problemen ervaren leerlingen met een autismespectrumstoornis bij het vak geschiedenis, en hoe kan de geschiedenisdocent daar didactisch op inspelen? Bij de beantwoording van deze vragen staat de instructiestrategie centraal, alsmede het aanleren van historische vaardigheden. Deze thematiek is op mijn VSO-school – het Rietschans College in Ermelo – nog niet eerder onderzocht, en evenmin op andere VSO-scholen. De bijdrage vult dus een gat in de literatuur. Bovendien wacht ons de introductie van het Passend Onderwijs in 2013, waardoor

ook de *nerds* in de klas binnen het spectrum te vallen.

Dit artikel beperkt zich tot leerlingen met PDD-NOS (*Pervasive Developmental Disorder; Not Otherwise Specified*) en het syndroom van Asperger als varianten van autismespectrumstoornissen (ASS); de aanduiding ‘autisten’ slaat hier dan ook uitsluitend op deze typen leerlingen. Deze typen autisme komen relatief veel voor. Op mijn school kom ik met name deze varianten tegen en daardoor heb ik deze doelgroep kunnen enquêteren en interviewen. In totaal heb ik vier enquêtes afgenomen onder leerlingen, onder wie twee PDD-NOS’ers en twee ‘Aspergers’. De belangrijkste bron voor dit artikel is echter orthopedagogische en vakdidactische literatuur. De enquêtes en interviews zijn hoofdzakelijk gebruikt voor de probleemanalyse en dienen slechts als een aanvullende bevestiging van wat in de literatuur en op relevante websites is aangetroffen.

Belangrijkste problemen

Met welke historische vaardigheden hebben leerlingen met autisme moeite? Op basis van een kritische evaluatie van ongeveer tien orthopeda-

gogische boeken en websites, onderscheid ik de volgende problemen:

Veel informatie

Geschiedenis is een informatierijk vak. Mensen met een autismespectrumstoornis hebben echter – dat is een kenmerk van autisme – moeite met het verwerken van grote hoeveelheden informatie, omdat de informatieverwerking bij hen trager verloopt. In het geschiedenisonderwijs staat vooral algemene, generieke kennis centraal en niet zozeer het detail. Autisten daarentegen vinden het lastig om hoofd- en bijzaken te scheiden en hebben vooral oog voor details.

Losse puzzelstukjes

Causaal redeneren vormt een centraal thema bij geschiedenis. Autisten kampen met contextblindheid, nemen de werkelijkheid waar als losse puzzelstukjes en niet als een doorlopende film. Ze hebben hierdoor vaak moeite met het zien van samenhang en het leggen van oorzaakgevolgrelaties.

Begrippen

Abstracte begrippen komen veel voor in het geschiedenisonderwijs. Omdat deze

‘Regelmatig blijken ook de *nerds* in de klas binnen het autistisch spectrum te vallen’

docenten buiten het speciaal onderwijs meer leerlingen met een vorm van autisme in de klas krijgen. In iedere klas in het voortgezet onderwijs zit wel een leerling met een stoornis binnen het autistisch spectrum. Denk hierbij bijvoorbeeld aan leerlingen van wie het opvalt dat ze niet op non-verbale signalen reageren, zoals een boze blik van de docent. Regelmatig blijken

begrippen niet visualiseerbaar zijn, en het dus moeilijk is om je er iets concreets bij voor te stellen, hebben autisten moeite met deze begrippen.

Figuurlijke communicatie

Leerlingen met een autisme-spectrumstoornis hebben problemen met figuurlijke vormen van communicatie, zoals beeldspraak, sarcasme of non-verbale communicatie. Grapjes worden vaak niet begrepen. Taal is voor docenten echter het communicatiemiddel bij uitstek. In het geschiedenisonderwijs is taal extra belangrijk voor het verwerken van de grote hoeveelheid tekst en voor de interpretatie van bijvoorbeeld beeldspraak in historische bronnen zoals spotprenten.

Je inleven in anderen

Denkactiviteiten die met inlevingsvermogen samenhangen zijn bij autisten beperkt ontwikkeld, zoals je inleven in anderen, iets beredeneren of beargumenteren binnen de context van een discussie, of oordeelvorming. Bij een schoolvak als geschiedenis, maar ook bij andere alfavakken (denk aan maatschappijleer of levensbeschouwing), is inlevingsvermogen een belangrijke vaardigheid.

Niet alleen autisten

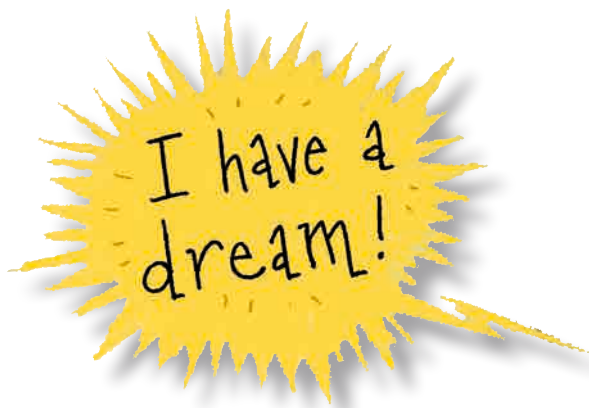
Deze problemen spelen ook een rol bij 'gewone' leerlingen. Ook in het reguliere onderwijs heeft de jeugd vaak moeite met geschiedenis. Voor autisten zijn de genoemde leervaardigheden echter extra complex; daarom verdient deze problematiek speciale aandacht. Uit mijn eigen lespraktijk en uit terugkerende gesprekken met autistische leerlingen is

mij gebleken dat velen van hen een hekel hebben aan twee uitersten: een langdurige monoloog van de docent of de hele les – een deel van de les is geen probleem – zelfstandig werken. Ze geven aan een korte instructie door de docent te waarderen, met veel visuele ondersteuning via powerpoints en filmmateriaal, en vooral regelmatige interactie tussen docent en leerling. Ze willen voorts veel en concreet oefenen met opdrachten, nadat de docent heeft voorgedaan hoe een opdracht aangepakt moet worden (conform de meester-gezelmethode). Om deze redenen lijkt de uit het behaviorisme afkomstige 'directe instructie', zoals

benoemd door Sebo Ebbens en Simon Ettekoven, de meest geschikte strategie om als standaard lesvorm te hantieren bij leerlingen met een autismespectrumstoornis. Deze instructiestrategie kent een voorspelbare structuur, een beperkte instructietijd voor de docent en veel interactie, en biedt ruimte om zelfstandig te werken en de individuele leerling positief te stimuleren. In zes fasen ziet de 'directe instructie' er als volgt uit:

- 1 De aandacht richten op lesdoelen en aansluiten bij voorkennis;
- 2 Korte instructie;
- 3 Controleren of kernbegrippen zijn overgekomen;
- 4/5 Instructie op zelfwerkzaamheid en die begeleiden; ►

6 Afsluiten op kernbegrippen en vaardigheden.

Hoe kunnen de besproken problemen, waarmee leerlingen met autisme bij het vak geschiedenis te maken krijgen, het beste benaderd worden? Als het gaat om de grote hoeveelheid informatie en het scheiden van hoofd- en bijzaken stel ik de volgende aanpak voor. Breng als docent veel structuur aan, via een powerpoint, door leerdoelen weer te geven en kernbegrippen te verduidelijken. Dit kan bijvoorbeeld door het klassikaal invullen van een woordspin rond het kernthema van de les. Leer de leerlingen hoe ze de leerstof uit het boek goed kunnen lezen: door de kopjes en begin- en eindzinnen van alinea's goed te lezen en door

de teksten samen te vatten. Ten slotte is het verstandig om veel te oefenen met werkboekopdrachten. Deze gaan vrijwel altijd over de kernstof en behandelen dus feitelijk de hoofdzaken. Expliciteer als docent deze handelingen en het belang ervan voor de autistische leerling.

Lessenserie

Leerlingen met autisme vinden het prettig als de docent complexe oorzakelijke relaties visualiseert via een causaal schema en deze mondeling toelicht. In de onderbouw is het verstandig om een lessenserie in te plannen waarin uitleg wordt gegeven over de relatie tussen een gebeurtenis en de oorzaken, aanleiding en gevolgen van die gebeurtenis. Laat de leerlingen vervolgens veel oefenen met het aanwijzen van oorzaken, aanleiding en gevolgen van gebeurtenissen in teksten of cartoons. Abstracte begrippen vormen een vierde struikelblok voor autisten. *Concept mapping* biedt hier soelaas. Via deze methodiek kunnen begrippen worden gerelateerd aan een kernbegrip. Leerlingen

krijgen na de directe instructie in tweetallen een A3'tje met het kernbegrip en losse kaartjes met bijbehorende begrippen. Deze moeten ze op het vel schrijven. Via pijlen moeten ze aangeven wat de oorzakelijke relatie is met het kernbegrip. Op deze manier kunnen leerlingen tegelijk oefenen met begripsbetekenissen én met causaliteit, door de afzonderlijke begrippen (oorzakelijk) te verbinden met het hoofdbegrip. Voorts is het raadzaam om abstracte begrippen altijd te concretiseren voor leerlingen. Een les over het abstracte verschijnsel democratie wordt concreet voorstelbaar voor autisten als de docent een kieslijst, stembriefje of verkiezingsposter laat zien. En een les over de Slag om Verdun wordt interessant als de leerlingen de resten van een ontplofte granaat mogen optillen om te voelen hoe zwaar deze was. Letterlijke interpretatie van taal is een groot probleem bij leerlingen met ASS. Probeer als docent daarom zoveel mogelijk figuurlijk taalgebruik te vermijden. Een zin als 'in de jaren 1914-1918 stond de hele wereld in brand' levert de nodige verwarring op bij autisten. Verder is het raadzaam bij het interpreteren van spotprenten of cartoons beeldspraak, figuurlijk taalgebruik en personificaties (bijvoorbeeld Uncle Sam als Amerika of Hitler afgebeeld als zwijn)

Literatuur

- Martine F. Delphos, *Autisme op school. Deel II: voortgezet onderwijs* (Esch: Quirijn 2008).
- Jannet van Drie en Carla van Boxtel, *Developing Conceptual Understanding through Talk and Mapping*, Teaching History 110 (2004), pp. 27-33.
- Sebo Ebbens en Simon Ettekoen, *Effectief leren. Basisboek* (2^e druk; Groningen en Houten: Noordhoff Uitgevers 2009).
- Luuk van Langen, *Ontwikkelingsstoornissen bij leerlingen. Specifieke begeleiding door de docent* (Ubbergen: Tandem Felix Uitgevers 2006).
- Ellen Nothbohm en Veronica Zysk, *Autisme in de praktijk. 1001 ideeën, tips en strategieën voor ouders en leerkrachten* (Huizen: Pica 2008).
- Peter Vermeulen, Annemie Mertens en Kobe Vanroy, *Autisme en normale begaafdheid in het onderwijs* (Berchem BE: EPO en Acco 2010).
- Arie Wilschut, Dick van Straaten en Marcel van Riessen, *Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent* (Assen: Van Gorcum 2011).

Wakker Worden!!!

goed uit te leggen aan de leerling. Veelvuldig oefenen en expliciteren, opnieuw via de meester-gezelmethode, helpt het omgaan met deze bronnen te standaardiseren. Ten slotte hebben autisten moeite om zich in te leven in het verleden. Dit levert de nodige fricties op bij het interpreteren van bronnenmateriaal of bij het zich verplaatsen in historische personen of andere tijden. De docent kan dit (deels) ondervangen door een duidelijke context te schetsen van de periode of persoon waarover hij vertelt. Dit kan het beste via een powerpoint, filmmateriaal of een hand-out met concrete contextuele gegevens als tijdvakken, kenmerkende aspecten, een tijdlijn, plaatjes van hoofdfiguren, etc.

Eigenlijk verschilt lesgeven aan autisten niet eens zoveel van doceren aan reguliere leerlingen. De docent gebruikt dezelfde tips en strategieën die worden aangeleerd op de eerstegraads lerarenopleiding. Lesgeven aan ASS-leerlingen vergt echter een veel sterker accent op het aanbrengen van structuur, op visualisering van de lesstof, op positieve interactie en op het veelvuldig voordoen van historische vaardigheden door de docent. Daarnaast zijn, maar dat spreekt vanzelf, humor, geduld, enthousiasme, voorspelbaarheid en respect belangrijke elementen voor effectiever geschiedenisonderwijs aan autistische leerlingen. ■

U kunt het complete onderzoek opvragen bij de auteur:
ekoops@rietschans.nl.

Don't follow me

Twitter is voor mij de Dagelijkse Dosis Deskundigheidsbevordering op (geschiedenis)onderwijsgebied. Ideaal. Het aantal experts dat de hele dag twittert over interessante onderzoeken en belangwekkend nieuws is groot. Mensen met visie waarmee je een-op-een contact kunt leggen. Geweldig. Ze hebben altijd iets te melden. Meestal gaat dat als volgt: 'Briljant artikel over leerstijlen: <link>', 'Verplichte kost voor iedere docent: Sir Ken Robinson over onderwijs <link>'. 'Opzienbarend onderzoek werpt nieuw licht op moord op Vader des Vaderlands <link>'. De fijnste categorie is de '10 tips voor...', '25 manieren om...' of '100 beste educatieve...'. Binnen een dag pluk ik van Twitter 572 ideeën, tips, apps en games die mijn lessen beter, effectiever, makkelijker en leuker gaan maken. Een constante stroom inzichtgevende video's, paradigmaveranderende onderzoeken, briljante oplossingen: de hele wereld aan deskundigheid onder handbereik.

Welcome to the dark side. Na één dag twitteren, zie ik door de bomen het bos al niet meer. Ik verdwaal in de filmpjes, blogs, artikelen. Zodra ik Twitter start, ben ik zo twee uur verder. Doe ik dat pakweg 300 dagen per jaar - want Twitter slaapt nooit, heeft geen weekends of vakanties - dan maak ik 585 uur meer dan op mijn normjaarstaak staat voor deskundigheidsbevordering. En dan heb ik nog geen training gevolgd, geen boek gelezen, geen Kleio opengeslagen of Historisch Nieuwsblad uit het folie gehaald. Twitter is veel, snel en ook nog verwarrend. '50 manieren om Facebook in te zetten in de klas! <link>' en een paar uur later 'Facebook in de klas is hetzelfde als McDonalds de schoolkantine laten runnen! <link>'. Ja hallo, zo word ik natuurlijk nooit deskundig! (En hoezo Facebook in de klas? Bij ons op school ben je al ICT-expert als je weet waar de laptopkar staat.) Het zal wel komen doordat ik ~~oud~~ geen *digital native* ben. En omdat het niet lukt te focussen op zaken die praktisch relevant zijn. Esoterisch staartdelen in Singapore, breinvriendelijke schoolkantines in Mexico of historisch geisersnorkelen op IJsland? Ik wil het ook weten! Was ik maar een ~~puber~~ *digital native*, dan kon ik alles in perspectief plaatsen met een simpel 'boeiuh'. Maar dat ben ik niet, dus af en toe moet er een doek over de virtuele kwetterkooi. En *don't follow me, I'm lost too*.

Edith van Gameren is freelance journalist en educatief auteur. In maart 2012 studeerde ze af als docent geschiedenis.